

*Тополя Р. В.,**кандидат юридичних наук, доцент,**Головний судовий експерт**Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ*

МІСЦЕ І РОЛЬ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Анотація. В статті з'ясовано сутність та зміст місця і ролі експертної діяльності в правовій системі України. Узагальнено, що за своєю сутністю експертна діяльність є професійним складним високо професійним видом людської розумової діяльності, що здійснюється шляхом всебічного, повного, об'єктивного, комплексного дослідження об'єктів, процесів або явищ у різних сферах наукових знань шляхом отримання нової інформаційної та оформлення її у виді юридично оформлених висновків. За своєю сутністю метою експертної діяльності є захист прав і свобод людини та громадянина шляхом забезпечення правосуддя (адміністративних органів) незалежною, кваліфікованою й об'єктивною експертизою. Метою експертної діяльності за змістом є заздалегідь намічені завдання аналізованого інституту, що здійснюється шляхом надання суб'єктами експертної діяльності суб'єктам права науково обґрунтованих висновків у певних процесуальних (адміністративних процедурних) формах. Роллю експертної діяльності є становище, вплив аналізованого інституту на правову систему України, яке визначається тим, що саме вона надає суб'єктам права професійні висновки з спеціальних знань, які мають високий рівень довіри, та є доказами в системі судочинства та діяльності адміністративних органів при вирішенні юридичних спорів. Зроблено висновок, що місце і роль експертної діяльності в правовій системі України полягає в тому, що її метою є захист прав і свобод людини та громадянина шляхом забезпечення правосуддя (адміністративних органів) незалежною, кваліфікованою й об'єктивною експертизою, оформленою у певних процесуальних (адміністративних процедурних) формах, які мають високий рівень довіри, та є доказами в системі судочинства та діяльності адміністративних органів при вирішенні юридичних спорів.

Ключові слова: адміністративний орган, довіра, докази, експерт, експертна діяльність, захист прав і свобод, суб'єкт експертної діяльності, суб'єкт права, судочинство, юридичний процес.

Вступ. Правова система України саме тому і називається системою що в ній переплетені багаточисельні інститути правознавства. Серед яких вагоме і невід'ємне місце займає експертна діяльність. Яка є своєрідним містком між юридичними технічними, біологічними, соціальними та іншими нормами, які використовуються людством для задоволення своїх потреб. Важко уявити кримінальний та інші види процесів які б забезпечили справедливий судочинство без ефективної експертної діяльності. Крім того результати експертної діяльності використовуються в адміністративній діяльності суб'єктів публічної адміністрації.

Іншими словами сучасна права система практично не може функціонувати без професійної та ефективної експертної діяльності.

Сучасні суспільні відносини є динамічними. Виникають нові як гуманітарні такі технічні можливості щодо скоєння правопорушень, інших порушень права та відповідних засобів їх фіксації та доказування. Відповідно наука і практика експертної діяльності об'єктивно перебуває у стані постійного розвитку. Поступово знижується кількість деяких класичних експертів та виникають нові невідомі раніше напрямки експертної діяльності. Розкриттю місця і ролі сучасної експертної діяльності праві системи України і буде присвячена аналізована стаття.

До адміністративно-правового забезпечення експертної діяльності в Україні звертали свою увагу вчені В. Авер'янов, В. Атаманчук, В. Басай, П. Біленчук, В. Галаган, В. Галуцько, А. Гіряк, Ф. Джавадов, О. Єщук, А. Іванищук, В. Ковальова, А. Лазебний, О. Олійник, І. Пиріг, В. Ревака, О. Сабінін, М. Сегай, Е. Сімакова-Єфремян, Г. Стрілець, А. Фурман, В. Шепітько, В. Юрчишин, В. Юсупов та ін. Проте вони безпосередньо аналізованої нами проблематики не торкалися, присвятивши свої наукові пошуки найбільш загальним спеціальним або суміжним викликам.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі гуманітарних та деяких технічних знань, теорії права, теорії адміністративного права та криміналістики розкрити місце і роль експертної діяльності в правовій системі України.

Результати дослідження. Енциклопедичні знання доводять що «мета» це те до чого хтось прагне, чого хоче досягти. Заздалегідь намічене завдання [1]; «роль» – це яка-небудь робота, якість заняття, певний вияв себе в чому-небудь. Становище, стан, обумовлені певними обставинами. Вплив кого-, чого-небудь на щось, чия-небудь участь у чомусь. Брати (взяти і т. ін.) роль кого – бути ким-небудь, виконувати чийсь обов'язки [2].

Предметом нашого аналізу є експертна діяльність, як специфічний вид людської діяльності, яка базується на практичних і теоретичних наукових знаннях; має пізнавальний, дослідницький характер; може проводитись у різних сферах суспільної діяльності; використовує методи та методики, що не суперечать закону та нормам моралі та ґрунтуються на сучасних досягненнях науки; має на меті всебічне, повне, об'єктивне, комплексне дослідження об'єктів, процесів або явищ; її результатом є отримання нової інформації та формування висновків. Експертна діяльність – це специфічний вид людської діяльності, заснованої на наукових знаннях, змістом якої є дослідження певних об'єктів, процесів або явищ спеціальними методами з метою надання науково обґрунтованих висновків [3].

В умовах сьогодення основними видами експертної діяльності є: автотехнічна експертиза, автотоварознавча експертиза, балістична експертиза, будівельна та земельна експертиза, економічна експертиза, експертиза матеріалів, речовин та виробів, експертиза матеріалів та засобів відео-звукзапису, комп'ютерно-технічна експертиза, лінгвістична експертиза, мистецтвознавча експертиза, портретна експертиза, почеркознавча експертиза, психологічна експертиза, телекомунікаційна експертиза, технічна експертиза реквізитів документів та друкарських форм, товарознавча експертиза, трасологічна експертиза [4].

А. Фурман визначає, що експертиза (лат. *expertus* – «досвідчений») – це: а) фахове вивчення речових доказів чи фактів з метою з'ясування обставин і подання відповідних висновків; розгляд, дослідження якої-небудь справи чи якогось питання для одержання правильного висновку, винесення правильної оцінки; соціальна процедура психологічного оцінювання окремих визначених ситуацій, надбавь людської діяльності чи особистості, яка проводиться відповідно до поставлених замовником завдань (запиту), вимагає поглибленого дослідження експертом певних психосоціальних проблем чи питань, а відтак і його ґрунтовної теоретико-методологічної підготовки та функціональної грамотності; оцінювання авторитетними спеціалістами стану об'єкта чи процесу, причини виникнення події чи можливих її наслідків, а також перспектив використання речей, ресурсів чи ухвалення конкретних рішень; метод обґрунтування експертом реального стану справ у певній сфері суспільного життя, з'ясування ґрунтовності вирішення актуальних завдань певною науковою дисципліною (соціологія, дидактика, психологія), а також оцінювання, що «пов'язане з побудовою системи ознак для розпізнавання, класифікації й аналізу складних інновацій, вироблення засобів вимірювання досліджуваних об'єктів при зміні довкілля, середовища» [5].

Певні засади місця і ролі експертної діяльності з'ясував І. Овсянников, який доводить, що вона спрямована на захист прав і свобод людини та громадянина шляхом забезпечення правосуддя незалежною, кваліфікованою й об'єктивною експертизою, що орієнтована на максимальне використання доступної інформації, досягнень науки і техніки [6].

В попередніх наших працях ми довели, що адміністративно-правове забезпечення експертної діяльності в Україні – це адміністративна діяльність суб'єктів публічної адміністрації на основі норм адміністративного права з метою створення належних умов для забезпечення суб'єктами обізнаних у своїй вузькій сфері осіб, які мають необхідні знання для надання висновку з аналізованих питань здійснення експертизи (експертних установ, експертів, фахівців, спеціалістів та ін.) щодо захисту порушених прав, свобод, інтересів приватних осіб та публічного інтересу суспільства як необхідної умови вирішення суспільного (найбільш часто юридичного) спору [7].

Треба підкреслити, що в Законі України «Про судову експертизу» прописано спеціальне розуміння змісту експертизи, наведемо його, а саме, що «судова експертиза» в розуміння того, що – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового та судового слідства. Судову експертизу необхідно провести на місці події або за місцезнаходженням об'єкта дослідження, особа чи орган, які її призначили, мають забезпечити судовому експертові безперешкодний доступ до

об'єкта дослідження й належні умови праці. Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, а також у випадках і на умовах, визначених чинним законодавством України, – судові експерти, які не є працівниками зазначених установ [8].

На думку М. Гетманцева сутність та значення судової експертизи у процесі доказування як із точки зору традиційних процесуальних наук (цивільного процесу, господарського процесу, адміністративного процесу тощо), так і з позицій криміналістики, судової медицини, судової психології завжди розглядалися науковцями та практиками багатьох країн у різні часи. При цьому всі вони погоджуються з тим, що у формуванні такого виду доказів, як експертні висновки, важливу роль відіграє особистість та кваліфікація експерта, діяльність якого у рамках судового провадження призводить до формулювання кінцевого висновку. Невипадково структура загальної теорії судової експертизи передбачає як невід'ємний складник теорію про суб'єкта судово-експертної діяльності, у межах якої розглядаються моральні, логічні та психологічні основи експертної діяльності та пов'язані з ними особливості [9].

В. Хомутенко, А. Хомутенко доводять, що основні ознаки судової експертизи, як процесуальної дії відносяться: процесуальний порядок призначення й проведення експертизи; певний правовий статус об'єктів і суб'єктів дослідження; індивідуальну відповідальність. Науковцями розкривають подвійний характер судової експертизи як: процесу процесуальної діяльності; процесу пізнавальної діяльності. Експертне дослідження як процес пізнавальної діяльності має два рівні пізнання: емпіричний і теоретичний. На основі експертного пізнання лежить відображення об'єктивної дійсності про об'єкти, явища, процеси у свідомості експерта при проведенні їх досліджень. Основними ознаками експертного пізнання є: наявність спеціальних знань; наявністю наукової (дослідної) проблеми, об'єкта і предмета дослідження; отримання знань про об'єкти, явища процеси, що досліджуються та створення правил і понять, які розробляються на основі загальної і окремих наукових теорій та реалізуються в практичній експертній діяльності. Визначено, що судова експертиза – це систему, яка включає велике число компонентів. Вона є відкритою для впливу оточуючого середовища з яким вона вступає в процеси взаємобміну, від якого отримує важливі імпульси для своєї діяльності. Судовий експерт як суб'єкт пізнавальної діяльності це індивід, що є носієм спеціальних знань та здійснює професійну діяльність у сфері судової експертизи [10].

Усе вище викладене дає можливість формулювати певні узагальнення щодо місця і ролі експертної діяльності в правовій системі України:

- за свою сутність експертна діяльність є професійним складним високо професійним видом людської розумової діяльності, що здійснюється шляхом всебічного, повного, об'єктивного, комплексного дослідження об'єктів, процесів або явищ у різних сферах наукових знань шляхом отримання нової інформаційної та оформлення її у виді юридично оформлених висновків.

- за своєю сутністю метою експертної діяльності є захист прав і свобод людини та громадянина шляхом забезпечення правосуддя (адміністративних органів) незалежною, кваліфікованою й об'єктивною експертизою.

- мета експресної діяльності за змістом це заздалегідь намічені завдання аналізованого інституту, що здійснюється шляхом надання суб'єктами експертної діяльності суб'єктам права науково обґрунтованих висновків у певних процесуальних (адміністративне процедурних) формах;

- роль експресної діяльності – це становище, вплив аналізованого інституту на правову систему України, яке визначається тим, що саме вона надає суб'єктам права професійні висновки з спеціальних знань, які мають високий рівень довіри, та є доказами в системі судочинства та діяльності адміністративних органів при вирішенні юридичних спорів.

Отже, місце і роль експертної діяльності в правовій системі України полягає в тому, що її метою є захист прав і свобод людини та громадянина шляхом забезпечення правосуддя (адміністративних органів) незалежною, кваліфікованою й об'єктивною експертизою, оформленою у певних процесуальних (адміністративне процедурних) формах, які мають високий рівень довіри, та є доказами в системі судочинства та діяльності адміністративних органів при вирішенні юридичних спорів.

Література:

1. Мета. Словник української мови: в 11 томах. Том 4.1973. С. 683. <http://sum.in.ua/s/meta>
2. Роль. Словник української мови: в 11 томах. Том 8. 1977. С. 876. <http://sum.in.ua/s/rolj>
3. Пиріг І. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування: монографія. Дніпропетровськ: ДДУВС, 2015. 432 с.
4. Експертна діяльність. ОНДІСЕ. 2022. <http://ondise.minjust.gov.ua/ekspertna-diyalnist/>
5. Фурман А., Гіряк А. Психодідактична експертиза модульно-розвивальних підручників: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, «Економічна думка», 2009 312 с.
6. Овсянникова І. Судово-експертна діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. № 21. 2017. URL: <file:///Users/valentynhalunko/Downloads/429-Article%20Text-838-1-10-20210531.pdf>
7. Тополя Р. Поняття адміністративно-правового забезпечення експертної діяльності в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права. Збірник наукових праць. Випуск 2. Т.2.* 2020. С. 27-35.

8. Про судову експертизу. Закон України від 25 лютого 1994 р. №4038-XII. *Відомості Верховної Ради України.* 1994. № 28. Ст. 232.
9. Гетманцев М. Правова природа висновку експерта в галузі права. *Підприємництво, господарство і право.* № 6. 2018. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/6/61.pdf>
10. Хомутенко В., Хомутенко А. Дуалістична природа судової експертизи. *Юридичний Вісник,* 2022. № 2. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v2_2022/18.pdf

Topolia R. The place and role of expert activity in the legal system of Ukraine

Summary. The article clarifies the essence of the place and role of expert activity in the legal system of Ukraine. It is summarized that in its essence, expert activity is a professional, complex, highly professional type of human mental activity, which is carried out through a comprehensive, complete, objective, comprehensive study of objects, processes or phenomena in various fields of scientific knowledge by obtaining new information and creating it in the form of legally formalized conclusions. By its essence, the goal of expert activity is to protect the rights and freedoms of a person and a citizen by providing justice (administrative bodies) with independent, qualified and objective expertise. The purpose of the express activity in terms of content is the predetermined tasks of the analyzed institute, which is carried out by providing the subjects of expert activity with the right to scientifically based conclusions in certain procedural (administrative procedural) forms. The role of express activity is the position, the influence of the analyzed institute on the legal system of Ukraine, which is determined by the fact that it provides legal subjects with professional conclusions from special knowledge that have a high level of trust, and are evidence in the judicial system and the activity of administrative bodies when deciding legal disputes. It was concluded that the place and role of expert activity in the legal system of Ukraine is that its purpose is to protect the rights and freedoms of a person and a citizen by ensuring justice (administrative bodies) with independent, qualified and objective expertise, formalized in certain procedural (administrative procedural) forms that have a high level of trust and are evidence in the judicial system and the activity of administrative bodies in resolving legal disputes.

Key words: administrative body, evidence, expert activity, expert, legal process, proceedings, protection of rights and freedoms, subject of law, the subject of expert activity, trust.